

Р. Б. Сіркодоктор юридичних наук, доцент, директор
Чернівецького інституту
Міжнародного гуманітарного університету

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРІВ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У запропонованій статті досліджуються актуальні питання виконання договорів перевезення вантажів за за конодавством України. Визначається, що перевезення транспортними засобами становить собою організаційно і технічно складний процес, що складається з низки послідовних, пов'язаних між собою технологічних операцій, метою якого є переміщення об'єктів перевезення (вантажів, багажу, вантажобагажу, товарів). У процесі здійснення своєї діяльності транспортні організації та підприємства вступають у взаємозв'язки як зі своїми клієнтами, так і з іншими транспортними підприємствами, що оформлюються відповідними договорами.

Обов'язок доставки ввіреного об'єкта перевезення (вантаж, багажу, пошти) до місця призначення за договором перевезення транспортними засобами покладається на транспортне підприємство / організацію. Таким чином, транспортне підприємство, виступаючи як транспортна організація, підпадає під цивільно-правове поняття перевізника. У той самий час транспортне підприємство є суб'єктом господарювання конкретної правової системи і в цій іпостасі – об'єктом державного регулювання. Особливості правового статусу транспортних підприємств у відносинах з перевезення транспортними засобами і їх правового становища в господарській системі держави обумовлюють необхідність аналізу цих питань у світлі прийнятих останніми роками нормативних документів.

В статті акцентується увага на тому, що порядок укладення договорів перевезення об'єктів перевезення транспортними засобами має значну специфіку. Вказана специфіка обумовлюється своєрідністю врегульованих чинним законодавством відносин сторін договорів перевезення, в частині організації та здійснення перевезень.

Виконання договору перевезення транспортними засобами має важливе значення не лише для досягнення економічної мети, але й для визначення відповідальності за неналежне виконання договору перевезення. Виконання договору перевезення транспортними засобами об'єктів перевезення має низку особливостей. Встановлено, що цією особливістю є специфіка діяльності за принципом реального виконання, яка полягає в неможливості для перевізника видати об'єкт перевезення (вантаж, багаж, вантажобагаж) аналогічний на заміну втраченого або зіпсованого. Договір перевезення транспортними засобами об'єктів перевезення вважається виконаним, якщо дотримано всіх умов, передбачених цим договором або транспортною накладною.

Ключові слова: цивільне право, цивільне законодавство, зобов'язання, цивільно-правовий договір, транспортні договори, договір перевезення вантажу, перевезення, виконання договору.

Постановка проблеми. Перевезення транспортними засобами становить собою організаційно і технічно складний процес, що складається з низки послідовних, пов'язаних між собою технологічних операцій, метою якого є переміщення об'єктів перевезення (вантажів, багажу, вантажобагажу, товарів). У процесі здійснення своєї діяльності транспортні організації та підприємства вступають у взаємозв'язки як зі своїми клієнтами, так і з іншими транспорт-

ними підприємствами, що оформлюються відповідними договорами.

Обов'язок доставки ввіреного об'єкта перевезення (вантаж, багажу, пошти) до місця призначення за договором перевезення транспортними засобами покладається на транспортне підприємство / організацію. Таким чином, транспортне підприємство, виступаючи як транспортна організація, підпадає під цивільно-правове поняття перевізника. У той самий час

транспортне підприємство є суб'єктом господарювання конкретної правової системи і в цій іпостасі – об'єктом державного регулювання. Особливості правового статусу транспортних підприємств у відносинах з перевезення транспортними засобами і їх правового становища в господарській системі держави обумовлюють необхідність аналізу цих питань у світлі прийнятих останніми роками нормативних документів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичну основу дослідження склали наукові праці таких науковців, як А.Г. Биков, Г.С. Гуревич, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, В.А. Єгізаров, А.Д. Кейлін, Н.С. Ковалевська, В.В. Луць, О.Л. Маковський, Я.І. Рапопорт, А.М. Рубін, Г.П. Савічев, О.М. Садіков, Є.О. Харитонов, М.Є. Ходунов, Я.М. Шевченко, Г.Ф. Шершеневич та інших.

Мета статті. Метою статті є науковий аналіз положень законодавства України, яке регулює цивільно-правові відносини сторін договору перевезення об'єктів перевезення (вантажу, багажу, вантажобагажу) транспортними засобами.

Викладення основного матеріалу. У науковій практиці існує положення, що порядок укладення договорів перевезення об'єктів перевезення транспортними засобами має значну специфіку. Вказана специфіка обумовлюється своєрідністю врегульованих чинним законодавством відносин сторін договорів перевезення, в частині організації та здійснення перевезень. Це обумовлено наступним: 1) договори перевезення є обов'язковими до укладення для перевізника при зверненні до нього клієнтів за наданням відповідних послуг; 2) укладення договорів перевезення від імені організації-перевізника здійснюється залізничними станціями, портами (морськими, річковими), аеропортами, автостанціями, які не є стороною договору перевезення; 3) проект договору складає відправник об'єкту перевезення на підставі вимог чинного законодавства щодо змісту та форми договору [5, с. 123]; 4) до укладення договору перевезення об'єкту перевезення і навіть до надання відправником заповненої накладної, відправник та перевізник повинні виконати низку обов'язків, які пов'язані з пред'явленням і прийманням об'єкту перевезення. Ці обов'язки передбачені відповідними нормативно-правовими актами [4].

Організації – перевізники зобов'язані надавати під завантаження об'єктів перевезення справні та придатні для перевезення відповід-

ного вантажу транспортні засоби. Під придатністю транспортного засобу розуміється такий його стан, від якого залежить забезпечення схоронності об'єкта перевезення при перевезенні. Придатність транспортного засобу в комерційному відношенні визначає відправник, якщо завантаження здійснюється його засобами, або транспортна організація, у випадку здійснення завантаження засобами організації.

В якості прикладу, відповідно до положень статті 28 СЗ України, залізниці можуть приймати до перевезення вантажі з оголошеною вартістю. Враховуючи, що при цьому на залізницю покладається підвищена відповідальність, вантаж, який пред'являється до перевезення з оголошенням його вартості, має бути підготовлений відправником до перевезення згідно з вимогами, передбаченими транспортними кодексами, статутами та правилами перевезень [7, с. 183-186; 8].

Порядок, установлений відповідними транспортними кодексами та статутами, а також «Правилами перевезення вантажів з оголошеною вартістю щодо вказаних вантажів», безумовно примушує перевізника приділяти значну увагу їх перевезенню та надавати підвищене піклування, що вимагає відповідних додаткових організаційно-технічних заходів.

В свою чергу, відправник мусить належним чином підготувати об'єкт перевезення для перевезення, щоб забезпечити схоронність цього об'єкту на всьому шляху слідування. Важливе значення має не тільки стан самого об'єкта перевезення, але й тари, а також упаковки, якщо об'єкт перевезення потребує цих засобів зберігання. Так наприклад, стаття 24 СЗ України [2] передбачає, що упакування, пакування, тара мусять відповідати вимогам нормативних документів. Відправник зобов'язаний на вимогу залізниці пред'явити стандарт або технічні умови на відвантажувальну продукцію, а також на її тару.

Транспортна організація зобов'язана перевірити шляхом зовнішнього огляду стан тари та упаковки. У разі виявлення недоліків, що можуть призвести до втрати, псування або пошкодження об'єкту перевезення, то відправник зобов'язаний на вимогу транспортної організації усунути виявлені недоліки та привести у належну відповідність до вимог загальноприйнятих стандартів. У випадку невиконання вказаних вимог відправником, транспортна організація може відмовити відправнику у здійсненні перевезення об'єкта перевезення. Тран-

пспортна організація – перевізник не має права приймати об'єкт перевезення з дефектами тари або упакування, так-як така упаковка може заподіяти шкоду транспортному засобу або навколишньому середовищу.

Обов'язковою умовою приймання об'єкта перевезення до перевезення є визначення його маси.

У практиці господарських судів нерідко відповідальність за недостачу вантажу, що перевозиться навалом, насипом і наливом, покладається на транспортне підприємство, яке здійснювало перевезення об'єктів перевезення, на підставі даних відправника, які не завжди відповідають дійсності маси прийнятого до перевезення об'єкту перевезення (вантаж, багажу, пошти). Транспортне підприємство відправлення, усуваючись від перевірки кількості та маси вантажу, що здається до перевезення, невиправдано перекладає ризик втрат, пов'язаних з відшкодуванням клієнту збитків від недостачі доставленого вантажу, на транспортне підприємство призначення. На наш погляд, цьому можна запобігти встановленням обов'язку транспортного підприємства відправлення у всіх випадках перевіряти вказані відправником у накладній відомості щодо кількості та маси вантажу, що приймається до перевезення. Тому вважається необхідним внесення до окремих статутів і транспортних кодексів та «Правил перевезення вантажів» [4] норми, яка б передбачала обов'язок транспортного підприємства при кожному відправленні перевіряти масу та кількість вантажу.

З метою забезпечення схоронності об'єктів перевезення, які знаходяться в процесі перевезення, завантажені транспортні засоби мають бути опломбовані. Пломбування вантажних транспортних засобів здійснює те підприємство, організація, засобами яких проводиться навантаження.

Після проведення всіх попередніх дій процес волевиявлення сторін на укладення договору перевезення вантажу вступає в останню стадію – юридичне оформлення відповідної угоди та надати підприємству навантаження разом з вантажем заповнену накладну (комплект перевізних документів) на кожне відправлення. Форму накладної, інших перевізних документів та порядок її заповнення затверджує Міністерство транспорту України. Порядок заповнення накладної визначається в залежності від виду вантажу і порядку перевезення (дрібними відправками, на відкритому рухомому составі, у супроводі провідника тощо) [5, с. 78; 6].

Дата приймання вантажу засвідчується на накладній календарним штемпелем станції відправлення. Ця дата і є моментом укладення договору перевезення вантажу і визначає початок терміну, протягом якого вантаж має бути доставлений до пункту призначення. Накладна разом з дорожньою відомістю супроводжує об'єкт перевезення на всьому шляху перевезення до пункту призначення, де видається отримувачу. Для посвідчення прийняття вантажу до перевезення транспортне підприємство видає відправнику квитанцію, яку він одержує під розписку у відповідній графі корінця дорожньої відомості, що залишається на підприємстві відправлення.

Зважаючи на викладене слід зазначити, що головною запорукою належного виконання договору перевезення об'єктів перевезення транспортними засобами є правильне заповнення накладної (комплекту перевізних документів) з урахуванням всіх вимог, передбачених транспортними кодексами, статутами та «Правилами перевезення вантажів». Транспортним організаціям та підприємствам необхідно здійснювати необхідний контроль за дотриманням порядку приймання об'єктів перевезення до перевезення та правильністю заповнення перевізних документів.

Виконання договору перевезення транспортними засобами також має свої особливості. Договір перевезення у загальному розумінні – це договір, за яким надаються послуги перевезення, що не обов'язково мають результати. Ця особливість є специфікою діяльності принципу реального виконання і полягає в неможливості для перевізника видати вантаж, аналогічний втраченому. Виконання договору перевезення транспортними засобами – це регламентований чинним законодавством порядок і процес учинення учасниками цього договору необхідних послідовних і взаємопов'язаних дій, які були обумовлені в договорі перевезення або транспортній накладній. Згідно з визначенням, перевізник не зможе виконати свій обов'язок, що полягає в перевезенні, якщо відправник не надасть об'єкти перевезення (вантаж, багаж, вантажобагаж, пошту) для перевезення у визначений термін, передбачений у договорі, а отримувач у свою чергу не зможе його отримати, якщо перевізник не поінформує його про прибуття об'єкту перевезення. Тому для відносин договору перевезення транспортними засобами має велике значення вимога його належного виконання.

Договір перевезення транспортними засобами визнається виконаним, якщо виконано все, що було обумовлено в договорі перевезення або транспортній накладній.

До істотних умов, які необхідні для укладення договору, слід відносити також місце виконання договору, що визначає відправник і узгоджує з перевізником, який має право визначити таке місце самостійно, бо транспортні перевезення здійснюються певним транспортом з відповідного пункту відправлення до пункту призначення.

Враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що виконання договору перевезення об'єктів перевезення транспортними засобами – це доставка і видача об'єктів перевезення (вантажу, багажу, вантажобагажу, пошти), вказаних у транспортній накладній, у кількості та якості, прийнятих для перевезення, особі, яка має право отримати вказані об'єкти перевезення у місці призначення й у термін, визначені в договорі або законі з дотриманням необхідних і можливих умов безпеки.

Порядок виконання договору перевезення транспортними засобами залежить від ваги, об'єму, розмірів, упакування об'єктів перевезення (вантажу, багажу, вантажобагажу) і термінів перевезення.

Відповідальність за стан упаковки і тари об'єктів перевезення лежить на відправникові, який знає особливі властивості, притаманні цим об'єктам, що призначені для транспортування. Однак пункт призначення, який приймає об'єкт перевезення для перевезення, виходячи з необхідності забезпечення належних умов зберігання, має здійснювати контроль за цим.

Термін дії договору перевезення об'єктів перевезення, тобто час, необхідний для його виконання, визначається проміжком часу від моменту прийняття об'єктів перевезення для перевезення до моменту їх видачі отримувачу в пункті призначення. Цей проміжок часу може бути передбачено договором, визначено транспортним статутом або відповідними правилами. Тут слід звернути увагу, що у Статуті залізниць України [2], та у «Правилах перевезень вантажів залізничним транспортом» [4] не закріплено певного терміну виконання перевезення залізничним транспортом. Тому терміни встановлюються за згодою сторін у договорі. Тут термін доставки вантажу залежить від розкладу руху поїздів, що рухаються маршрутом від станції відправлення до станції призначення. При цьому слід ураховувати час на всі процедури, що пов'язані з перевезенням. Тому

загальний термін доставки вантажу буде складатись із таких елементів: час, затрачений на збереження вантажу в пункті відправлення; час на перевезення вантажу; час на видачу вантажу, враховуючи термін на оповіщення одержувача про прибуття вантажу.

Початковим моментом виконання договору перевезення можна визначити момент прийняття об'єкту перевезення на пункті призначення, а кінцевим – дату оповіщення отримувача про прибуття об'єкту перевезення до пункту призначення.

Перевізник зобов'язаний видати об'єкт перевезення (вантаж, багаж, вантажобагаж) особі, яка має право на його отримання, тобто отримувачу, якого вказано у транспортній накладній, або його представнику, який має пред'явити належно оформлену довіреність на отримання товарно-матеріальних цінностей.

Особа, яка отримує об'єкт перевезення, мусить внести плату (платежі та збори), яку має право стягнути з неї перевізник, і лише потім прийняти об'єкт перевезення (вантаж, багаж, вантажобагаж, пошту). Вона також має право прийняти вантаж, багаж, вантажобагаж і вивезти його незалежно від того, чи прибув він із запізненням, у повному обсязі або частково. На підтвердження отримання об'єкту перевезення отримувач робить запис у дорожній відомості, яка залишається в перевізника. В отримувача залишається накладна з відміткою про видачу та час видачі.

Отримувач має право відмовитись від прийняття вантажу, багажу, вантажобагажу, якщо внаслідок псування або пошкодження якості об'єкта перевезення змінилася настільки, що можливість його повного або часткового використання виключена.

Таким чином, виконання договору перевезення з боку перевізника закінчується з моменту передачі об'єкта перевезення отримувачу. Це останній етап виконання договору перевезення об'єктів перевезення транспортними засобами, на якому досягається мета і результат укладення договору перевезення.

Видача вважається заключним юридичним фактом, з яким пов'язують завершення процесу перевезення об'єктів перевезення транспортними засобами.

У висновку слід наголосити, що виконання договору перевезення транспортними засобами має важливе значення не лише для досягнення економічної мети, але й для визначення відповідальності за неналежне виконання дого-

вору перевезення. Виконання договору перевезення транспортними засобами об'єктів перевезення має низку особливостей. Встановлено, що цією особливістю є специфіка діяльності за принципом реального виконання, яка полягає в неможливості для перевізника видати об'єкт перевезення (вантаж, багаж, вантажобагаж) аналогічний на заміну втраченого або зіпсованого. Договір перевезення транспортними засобами об'єктів перевезення вважається виконаним, якщо дотримано всіх умов, передбачених цим договором або транспортною накладною.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. // *Відомості Верховної Ради*. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про затвердження Статуту залізниць України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.1998 р. № 457. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/457-98-%D0%BF>
3. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 40-44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Про затвердження окремих розділів Правил перевезення вантажів залізничним транспортом: Наказ Міністерства транспорту України від 21.11.2000 р. № 644 у ред. від 28.11.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0861-00#Text>
5. Булгакова І. В., Клепкова О. В. Транспортне право України: Академічний курс: підруч. для юрид. спец. вищих навч. закл. Київ: Видав. Дім «Ін Юре», 2005. 534 с. (С. 78)
6. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. / за ред. О. В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 896 с.
7. Федорченко Н. В. Договірне регулювання відносин з надання послуг. Проблеми цивільного та підприємницького права в Україні. *Часопис Київського університету права* 2014. № 1. С. 183–186.
8. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: підручник / за ред. І. А. Бірюкова, Ю. О. Заїки. Київ: КНТ, 2006. 498 с.

Sirko R. B. Current issues of fulfillment of cargo transportation contracts under Ukrainian law

Transportation by vehicles is an organizationally and technically complex process which consist off a number of consecutive, interconnected technological operations, the purpose – is the movement of objects of transportation (cargo, luggage, baggage, goods). In the process of carrying out its activities, transport organizations and enterprises enter into relationships both with their customers and with other transport enterprises, which are formalized by the relevant contracts.

The duty of delivery of the entrusted object of transportation (cargo, baggage, mail) to the destination under the contract of transportation is entrusted to the transport company / organization. Thus, a transport enterprise, acting as a transport organization, falls under the civil law concept of a carrier.

At the same time, the transport enterprise is a business entity of a specific legal system and, in this guise, is an object of state regulation. Peculiarities of the legal status of transport enterprises in relations with transportation by vehicles and their legal position in the economic system of the state determine the need to analyze these issues in the light of regulatory documents adopted in recent years.

In scientific practice, there is a provision that the procedure for concluding contracts for transportation of objects of transportation by means of transportation has significant specificity. The specificity is determined by the peculiarity of the relations of the parties to the transportation contracts regulated by the current legislation, in terms of the organization and implementation of transportation.

Execution of the contract of transportation is important not only for achieving an economic goal, but also for determining responsibility for improper execution of the contract of transportation. The execution of the contract for transportation of objects of transportation has a number of peculiarities. It was established that this feature is specific to the activity based on the principle of real performance, which consists in the impossibility for the carrier to issue an object of transportation (cargo, baggage, cargo baggage) similar to the replacement of the lost or damaged one.

The contract for the transportation of objects of transportation by means of vehicles is considered fulfilled if all the conditions stipulated by this contract or the waybill are met.

Key words: *transportation, means of transport, reformation, relations with transportation by transportation, charter, transportation code, contract of transportation by transportation, obligations, transportation.*